

Historia hodowli bydła czerwono-białego na terenach Polski

Jak podaje Moczarski (1917) bydło rasy czerwono-białej (czb) było hodowane na terenie Europy Zachodniej już w XIII wieku. Do pierwszej połowy XVII wieku bydło to dominowało wśród ras hodowlanych i określane było jako plamiste. Hodowla tego bydła rozpowszechniona była w nizinnych regionach Europy, jednak później zostało ono wyparte przez bydło czarno białe (cb).

Bydło rasy czerwono-białej

Ukierunkowana hodowla bydła czerwono-białego na obecnych terenach ziem polskich jest prowadzana od ponad 100 lat. Sprowadzono je z Westfalii, Nadrenii i Wschodniej Fryzji początkowo w rejon dolnego śląska i opolszczyzny. W późniejszym okresie rozprzestrzeniło się ono na terenie całej Polski południowej. Jak podaje Moczarski (1917) czerwony barwnik wprowadzony został od bydła saskiego co dało temu bydłu również zwiększoną odporność i lepsze dostosowanie do trudnych warunków hodowli. Dokonuje on również podziału na bydło nizinne czarno-graniaste zwane holendrami i bydło nizinne czerwono-graniaste zwane fryzjami. Natomiast Runge (1921) w charakterystyce bydła fryzyskiego podaje: „...odmiana ta należy do form opasowo-mlecznych, o znacznych wymionach.[...] przeciętna mleczność 3000 litrów . Mleko bywa w znacznej mierze przerabiane na sery, zaleźnie od pory roku 8 14 litrów mleka daje 1 kg sera; poszczególne krowy dają rocznie 200 300 kg sera...”.

Bydło rasy czerwono-białej

Po II Wojnie Światowej bydło czerwono-białe ze względu na typ budowy można było podzielić na typ kombinowany z przewagą cech mlecznych i typ kombinowany z przewagą cech mięsnych. Uzależnione to było od regionu, w którym bydło to występowało.

Bydło rasy czerwono-białej

Przyjęty w latach 50 tych ubiegłego wieku kierunek doskonalenia tej rasy dążył do uzyskania zwierząt o bardzo dobrym umięśnieniu i wydajności mlecznej na poziomie 4 000 litrów mleka. Można to było uzyskać używając do doskonalenia buhaje importowane z Holandii i Niemiec, oraz prowadzenie prac hodowlanych w populacji krajowej. Użycie do rozrodu importowanych buhajów i ich synów, miało istotny wpływ na zachodzące zmiany w tej populacji w zakresie tak fenotypowym jak i genetycznym. Wytworzono w tej rasie dominujący typ budowy tzw. kompakt. Zróżnicowanie fenotypowe i w użytkowości mlecznej populacji bydła czerwono-białego zawsze było widoczne w głównych regionach jego użytkowania (opolszczyzna i dolnośląskie) i pozostało widoczne do chwili obecnej.

Typ kombinowany charakteryzuje się dobrym wykorzystaniem paszy objętościowej uzyskując wysokie przyrosty dobowe. Preferowany jest przez rolników na trudnych terenach górskich i podgórskich, którzy utrzymują małe stada i nie są zainteresowani wysoką produkcją mleka. Dodatkowe dochody przynosi odchów cieląt na użytek własny. Krowy w typie dwukierunkowym mogą, przy prawidłowym utrzymaniu, osiągnąć wydajność 4000-5000 kg mleka rocznie. Dodatkową zaletą jest korzystny skład mleka o wysokim udziale albumu kappa kazeiny B, co predysponuje to mleko do produkcji serowarskiej.

Kierunek doskonalenia bydła czerwono-białego w typie kombinowanym był realizowany przez wiele lat a „Program hodowli bydła i produkcji bydłecy do 2000 roku” jeszcze w 1986 roku zakładał utrzymanie tej rasy w typie kombinowanym przy wzorcu rasowym krowy: masa ciała dorosłej sztuki 600 650 kg, wysokość w kłębie ok. 132 cm o wydajności mlecznej ok. 4500 litrów, 4% tłuszczu i 3,30% białka.

W latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku rozpoczęto dolew krwi holztyńsko-fryzyskiej w celu poprawienia mleczności tej rasy. Wprowadzano go głównie w dużych ośrodkach hodowli zarodowej i państwowych gospodarstwach rolnych. Stale zwiększała się ilość buhajów w stacjach unasienniania z dolewem krwi holztyńsko-fryzyskiej a gwałtownie malała dostępność nasienia buhajów czysto rasowych czerwono-białych. W wyniku krzyżowania uszlachetniającego i wypierającego uzyskano mieszańce o poprawnej budowie ciała, odpowiedniej wyrostowości, o znacznie wyższej wydajności mlecznej i znacznie gorszych cechach opasowych i rzeźnych. Nowy typ bydła polskiego holztyńsko-fryzyskiego odmiany czerwono-białej charakteryzował się w 2005 roku wydajnością mleczną: 6 219 kg mleka, 4,23% tłuszczu i 3,33% białka i poprawnej budowie ciała.

Kierunki hodowli bydła czerwono-białego i problemy związane z jego doskonaleniem były wielokrotnie dyskutowane w gronie hodowców i użytkowników tej rasy przy udziale pracowników z różnych ośrodków naukowych. Jedno z takich spotkań miało miejsce w lipcu 1995 r. w Ośrodku Hodowli Zarodowej w Głogówku. W wyniku szerokiej dyskusji stwierdzono że:

- bydło tej rasy zmienia bardzo szybko typ użytkowości w kierunku jednostronnie mlecznym
- należy utrzymać dwukierunkowy typ użytkowości mięsno-mlecznej dla części populacji (szczególnie w regionach podgórskich i górskich) prowadząc własny program hodowlany, który będzie zgodny z życzeniami znacznej ilości hodowców bydła czerwono-białego
- metoda MOET będzie bardzo pożyteczna w realizacji programu w typie użytkowości kombinowanej.

Niestety wbrew życzeniom wielu hodowców realizowany był w szybkim tempie program doskonalenia rasy czerwono-białej w kierunku jednostronnie mlecznym. Znaczna część hodowców pozbawiona została możliwości użycia do inseminacji nasienia buhajów o niższym niż 50 % dolewie krwi hf. Hodowcy ci, nie mając możliwości zakupu krajowego nasienia buhajów czerwono-białych o niskim udziale genów holztyńsko-fryzyskich i charakteryzujących się dobrymi cechami mięsnymi, decydowali się na krzyżowanie krów czerwono-białych w typie kombinowanym z buhajami rasy simentalskiej (SM) lub montbelliarde (MO). Pomimo iż urodzone potomstwo, które jest krzyżówką międzyrasową nie może być wpisane do ksiąg hodowlanych, hodowcy którzy chcą utrzymywać krowy czerwono-białe w typie kombinowanym nadal decydują się na takie działania. Jednak do pierwszej połowy lat 90-tych ubiegłego wieku dolew krwi hf u bydła czerwono-białego był niewysoki. W trudnych warunkach górskich gdzie przeważają trwałe użytki zielone hodowla bydła czerwono-białego bazuje nadal na materiale o niskim dolewie hf.

Bydło polskie czerwono-białe w typie kombinowanym nadal zachowało cechy typowe dla populacji autochtonicznych, takie jak: duża odporność i zdrowotność,

długowieczność oraz doskonale przystosowanie do trudnych warunków środowiskowych i niewybredność w doborze pasz, które bardzo dobrze wykorzystuje. Cechy te powodują, że część hodowców utrzymujących bydło czerwono-białe zainteresowanych jest utrzymaniem krów w tym typie. Są to przede wszystkich hodowcy indywidualni z południowej i południowo-zachodniej części Polski, szczególnie w rejonie jeleniogórskim, walbrzkim, nowosądeckim i nowotarskim oraz na podkarpaciu.

Bydło rasy czerwono-białej

Utrzymywanie bydła czerwonobiałego w typie użytkowania dwukierunkowym, o niskim dolewie hf jest „być albo nie być” dla wielu małych gospodarstw znajdujących się w rejonach górskich i podgórskich.

Bydło rasy czerwono-białej

Anna Majewska
Instytut Zootechniki, Dział Ochrony Zasobów Genetycznych Zwierząt, 32-083 Balice

Dlaczego należy odtworzyć stary typ kombinowany bydła nczb z bydła rasy polskiej holztyńsko-fryzyskiej odmiany czerwono-białej?

W strukturze rasowej krów ocenianych w Polsce w 2005 roku rasa polska holztyńsko-fryzyska odmiany czerwono białej miała udział 3,23%. Udział rasy nczb w strukturze rasowej bydła w Polsce wynosi 10% (wg Puchajdy, 1999), 6-7% (wg Karczmarka, 2001), 6% (wg Nowickiego, 2001). Rasa nczb była głównie hodowana na Dolnym i Opolskim Śląsku oraz w powiatach bielskim i cieszyńskim woj. katowickiego. W trakcie wypierania rasy pc bydłem nczb, to ostatnie weszło na teren Małopolski, Podkarpacia i powiatu Lublinie w woj. katowickim . W ten sposób rasą tą zasiedlono tereny wzdłuż granicy z Czechami i Słowacją. W latach 50-60-tych do inseminacji krów w rejonie Kłodzka i woj. katowickim używano nasienia buhajów importowanych z Niemiec, natomiast w rejonie Jeleniej Góry nasienia od buhajów importowanych z Holandii. W pierwszym przypadku uzyskano typ bydła o bardzo dobrym umięśnieniu (tzw. mięsno-mleczny), a w drugim typ o lepszej użytkowości mlecznej (tzw. mleczno-mięsny). Oczywiście, po wejściu do Polski w latach 70-tych z nasieniem buhajów hf, oba typy zaczęły się przekształcać w bydło jednostronnie mleczne. Jak z powyższego wynika odmiana, a poprzednio rasa, czerwono-biała przeważnie zasiedla podgórskie i górskie tereny Polski Południowej, gdzie bydło jest żywnione na trwałych użytkach zielonych. Nie ma w tych rejonach warunków do produkcji mleka na poziomie powyżej 6000kg.

Bydło rasy czerwono-białej

Według Nowickiego i in. (2001) stary typ bydła nczb stanowiły zwierzęta dobrze wykorzystujące pasze objętościowe i pastwisko. Było to bydło wcześniej dojrzewające. Pierwsze wycielenia przypadaly w wieku 25-32 miesięcy przy masie ciała jałowicy 320-400kg. Masa ciała buhajków przy urodzeniu wynosiła średnio 38 kg, a cieliczek 36 kg. Ciąża trwała średnio 277 dni, a okres międzywycieleniowy 380-410 dni. Bydło to niewiele ustępowało w użytkowości mlecznej rasie ncb (około 6000 kg mleka), z wyjątkiem niższej zawartości tłuszczu w mleku (ok. 3,80-4,20%), ale za to posiadało znacznie lepsze umięśnienie. Wtedy była to rasa o bardziej kombinowanym typie użytkowości.

Bydło rasy czerwono-białej

Krowa, według wzorca rasowego, mierzyła 132 cm wysokości w kłębie i miała masę ciała 650 kg (zwierzęta o dużym kalibrze) (wg Puchajdy,1999). Od krów nczb z powodzeniem można było pozyskać ok. 5000-5500 kg mleka głównie w oparciu o żywienie paszami objętościowymi (siano, kiszonka zimą; pastwisko latem). Jako przykład mogą posłużyć obory zarodowe Opolszczyzny (POZH Głogówek i Osiek, SK w Prudniku i Mosznie, Kombinaty Rolne w Kietrzcu i Głubczycach itp.)

Aktualnie w Polsce panują warunki społeczno-gospodarcze (relacje cen mleka i wołowiny do cen pasz treściwych, brak kwot mlecznych dla producentów mleka), sprzyjające rozwojowi hodowli bydła o kombinowanym typie użytkowości. Krowa nczb żywniona na pastwisku (najtańszą paszą latem), a zimą sianokiszonką może dawać dodatkowo mleko prozdrowotne, tzw. funkcjonalne, i rodzić buhajki o dobrych predyspozycjach do opasu, co w sumie może dawać ekonomicznie opłacalną (tanią) produkcję mleka i wołowiny.

Prof. dr. hab. Jan Szarek
Kraków, dnia 8.09.2006

Rola i miejsce bydła czerwono-białego w polskiej hodowli

Bydło rasy czerwono-białej hodowane jest na terenach Polski od początku XX wieku. Druga wojna światowa spowodowała ogromny spadek pogłowia zwierząt. W 1946 r na Ziemiach Zachodnich dysponowano zaledwie 11 buhajami i 14 krowami wpisanymi do ksiąg hodowlanych. Istniejące wówczas cztery stada bydła zarodowego tej rasy utrzymywano w typie mięsno-mlecznym tzw. westfalskim, o dużej masie ciała 650-700 kg, zaś w walbrzkim hodowano typ jednostronnie mleczny (500-600 kg) o szlachetnym wyglądzie.

Szybka odbudowa pogłowia i jego doskonalenie w latach 40-tych i początku 50-tych spowodowała wyraźny wzrost ilości zwierząt, niestety zmniejszył się ich kaliber. Lata pięćdziesiąte to pierwszy import bydła czerwono-białego z Holandii i Niemiec. Zgodnie z założeniami polityki hodowlanej rasę tę doskonalono w kierunku mięsno-mlecznym. Używane do rozplodu buhaje z importu poprawiały pogłowiem pod względem mleczności, zdolności opasowej i wartości rzeźnej oraz pokroju. Doskonalone przez wiele lat bydło reprezentuje do dzisiaj w wielu regionach kraju typ bydła dwukierunkowego użytkowania, łącząc w sobie dobrą wydajność mleczną (tab. 1) z bardzo dobrą zdolnością do opasu i wartością rzeźną. Cechy te akceptowane są przez wielu rolników indywidualnych, a świadcy o tym region jego występowania, z tradycyjnym regionem Dolnego Śląska i Opolszczyzny. Bydło tej rasy rozprzestrzeniło się praktycznie na teren Polski południowo-wschodniej, centralnej i wschodniej.

Bydło rasy czerwono-białej

Prowadzona praca hodowlana spowodowała, że dominującym typem stał się „compact” łączący doskonałą zdolność do opasu z dobrą mlecznością. Wykonane prace w latach 60-tych wskazują na dobrą przydatność opasową i wartość poubojową. Buhajki jak i wolce czerwono-białe uzyskały w opasie półintensywnym dobre rezultaty w przrystach dobowych (powyżej 700 g) opasanych do masy ciała 450 kg (tab. 2). Bydło tej rasy zdaniem Szarka i wsp. (1991) uzyskuje wyniki w opasie przewyższające najwspanialszą rasę, jaką są simentalery.

Bydło rasy czerwono-białej

W ramach programów intensyfikacji produkcji żywca wykorzystywano buhaje ras mięsnych, także do krzyżowania z rasą czerwono-białą. Na uwagę zasługują wyniki krzyżowania buhajów ras mięsnych Piemontese i Blonde d’aquitaine z wykorzystaniem sezonu pastwiskowego (tab. 3). Przeprowadzony eksperyment wykazał dobrą przydatność mieszańców, szczególnie z rasą Piemontese z wykorzystaniem sezonu pastwiskowego. Wyniki te uzasadniają podjęcie produkcji mięsa tak w czystości rasy jak i w krzyżowaniu towarowym z rasami mięsnymi, jako metody prowadzącej do intensyfikacji produkcji żywca wołowego i cielęcego w warunkach opasu prowadzonego systemem pastwiskowym.

Bydło rasy czerwono-białej

Te właśnie cechy, jak i wysoka mleczność krów w 1999 r. (KCHZ 2000), które przewyższały wydajnością krowy rasy czarno-białej, decydują o tym, że rasa ta w regionie południowej i wschodniej Polski budzi coraz większe zainteresowanie.

Bydło rasy czerwono-białej

W latach 70 podjęto działania zmierzające do przekształcenia ras nizinnych w kierunku bardziej mlecznym, głównie rasy czarno-białej, a od 1974 r. także rasy czerwono-białej. Rok ten stał się przełomowym w doskonaleniu użytkowości mieszańców, szczególnie z rasą Piemontese z wykorzystaniem sezonu pastwiskowego. Wyniki te uzasadniają podjęcie produkcji mięsa tak w czystości rasy jak i w krzyżowaniu towarowym z rasami mięsnymi, jako metody prowadzącej do intensyfikacji produkcji żywca wołowego i cielęcego w warunkach opasu prowadzonego systemem pastwiskowym.

Bydło rasy czerwono-białej

Ten proces „holztyniczacji” w pewnym stopniu zagraził przyszłości bydła czerwono-białego, utrzymywanego w dalszym ciągu w wielu regionach w typie kombinowanym. Należy wyraźnie stwierdzić pozytywny wpływ jego na populację bydła czerwono-białego w Polsce, w poprawie cech użytkowości mlecznej a szczególnie wydajności mlecznej. Z drugiej zaś strony w wyniku przeprowadzonych, głównie w ośrodku wrocławskim, doświadczeń stwierdzono wyraźne pogorszenie cech wartości rzeźnych u opasanych buhajków (tab. 4). Wyniki wskazują, że w opasie buhajków do 300 kg z wysokim udziałem hf (Red) producent traci 7,23 kg tuszy, zaś przy opasie ciężkim 600 kg aż 14,4 kg w stosunku do buhajków czystorasowych, co stanowi poważny uszczerbek w jego dochodzie.

Bydło rasy czerwono-białej

W wyniku krzyżowania polepszającego z rasą hf (Red) różnice między rasami czarno-a czerwono-białą zaczynają się w niektórych stadach wyrównywać. Przy zrównaniu efektywności produkcyjnych obydwu ras bydło czarno-białe jako znacznie liczniejsze i decydujące o wysokości produkcji mleka w Polsce, będzie zawsze preferowane, mając łatwiejszy dostęp do materiału hodowlanego i zasobów światowej genetyki może okazać się bardziej efektywny, co może zaważyć o zmianie użytkowanej rasy.

Bydło rasy czerwono-białej

Bydło czerwono-białe zachowuje swoje cechy, głównie dobry skład mleka o wysokiej zawartości białka z poszukiwaną frakcją kapa-kazeiny BB, przydatną do produkcji twardych serów. Mleko takie poszukiwane będzie przez wielu konsumentów, kuracjuszy i turystów odwiedzających ten rejon. Za sukces ostatnich lat należy uznać osiągnięcie wydajności mleka przez krowy rasy czerwono-białej na poziomie powyżej 6000 kg, ale wiele krów nie objęte kontrolą użytkowości mlecznej charakteryzują się zapewne niższą produkcją. Dla takich gospodarstw bydło to winno być rasą wysoce efektywną i to nie tylko w regionach tradycyjnie utrzymywanych. Efektywność produkcji powinna zabezpieczyć ilość mleka uzyskiwaną z pasz gospodarskich, przy zachowaniu produkcji ekologicznej oraz produkcji mleka i przetworów specjalnej jakości a bydło to do takiej produkcji jest szczególnie predysponowane.

Bydło rasy czerwono-białej

Dobra użytkowość mięsna krajowego bydła rasy czerwono-białej winna stanowić przedmiot szczególnego zainteresowania. Można prowadzić opas młodego bydła rzeźnego z wykorzystaniem pastwisk, ale także prowadzić produkcję ekologiczną najwyższej jakości żywca cielęcego od krów-matek.

Bydło rasy czerwono-białej

Dolny Śląsk, Opolszczyzna i regiony południowo-wschodnie posiadają przeogromne możliwości produkcji żywca wołowego i cielęcego. Duże, a nie wykorzystane rezerwy tkwią m.in. w trwałych użytkach zielonych, które odpowiednio zagospodarowane i użytkowane mogą stać się bazą rozwoju produkcji bydłeczej. Dzisiaj w Europie jednym z najważniejszych kierunków użytkowania jest produkcja cieląt tzw. odsadek, odchowywanych przez 7-9 miesięcy życia przy krowach-matkach. Krowy te mogą być zacielone simentalerami (jałowki do reprodukcji) lub dowolną rasą mięsną z przeznaczeniem cieląt na opas. Tak uzyskane zwierzęta mogą stanowić dobrą podstawę do produkcji bardzo dobrej cielęciny lub po dalszym opasie do wyższych mas ciała (500 600 kg) z wykorzystaniem jednego lub dwóch sezonów pastwiskowych produkcji żywca wołowego. W Polsce jako kraju stowarzyszonym z UE, gospodarstwa te nie otrzymują kontyngentów sprzedaży mleka, a ich właściciele oprócz opasu cieląt przy krowach mogą „poddajać” mleko na własne potrzeby. Ta grupa mogłaby docelowo ubiegać się subwencje do utrzymywania krów w wysokości od 160 do 200 Euro.

Bydło rasy czerwono-białej

Wydaje się, że tak prowadzona polityka w hodowli bydła świadomie eliminuje bydło rasy czerwono-białej z jego tradycyjnego kierunku użytkowania kombinowanego (obowiązujący program hodowli i księgi hodowlane).

Bydło rasy czerwono-białej

Należy stworzyć hodowcom i producentom z Dolnego Śląska, Opolszczyzny, Śląska, Małopolski i Podkarpacia szansę wykorzystania walorów tej rasy, szczególnie dobrych cech opasowych i bardzo dobrej jakości rzeźnej przy wykorzystaniu nie najlepszych warunków środowiskowych, w którym bydło tej rasy jest hodowane. Niezbędnym warunkiem dla właściwego umiejscowienia rasy czerwono-białej w krajowej hodowli bydła jest nadanie jej odpowiedniej rangi i ukierunkowanie rozwoju. Celem zabiegów winno być opracowanie programu dla bydła dwukierunkowego użytkowania, uwzględniającego głównie zachowanie produkcji mleka wysokiej jakości i właściwego tempa przyrostów opasów o dobrych cechach wartości rzeźnych. Istnieją ku takiemu postępowaniu warunki zbytu na rynku własnym i UE. Wydaje się ponadto, że właściwym rozwiązaniem byłoby objęcie programem ochronę zasobów genetycznych tej rasy w typie dwukierunkowego użytkowania, gdyż w ramach środków UE hodowcy mogą wykorzystać bardzo intratną szansę w postaci wysokich dopłat do utrzymywanych krów.

Ryszard Ziemiński
Instytut Hodowli Zwierząt
Akademia Rolnicza we Wrocławiu

	Przeciętna liczba krów	mleka	Przeciętna wydajność			
			Małopolskie			
2003	2395,2	4525	182	4,02	147	3,24
2004	2121,0	4819	193	4,01	156	3,24
2005	1915,0	5141	210	4,08	167	3,25
			Podkarpackie			
2003	490,9	4724	192	4,07	154	3,26
2004	451,9	4759	193	4,06	154	3,24
2005	435,7	4963	201	4,04	161	3,24
			Dolnośląskie			
2003	2900,1	5576	235	4,22	181	3,25
2004	2583,0	5992	249	4,16	197	3,29
2005	2411,0	6358	265	4,17	209	3,29
			Opolskie			
2003	9534,6	6169	267	4,33	205	3,32
2004	8020,6	6125	266	4,34	205	3,35
2005	7353,3	6426	278	4,33	215	3,34
			Śląskie			
2003	1766,3	5939	248	4,18	197	3,32
2004	1696,7	6119	256	4,19	204	3,33
2005	1657,7	6289	265	4,22	208	3,31
			Polska			
2003	17655,3	5784	246	4,26	191	3,30
2004	16504,1	5904	250	4,23	197	3,33
2005	16497,8	6219	263	4,23	207	3,33

Bydło rasy czerwono-białej

Cecha	Buhajki (kg)	
	350	450
Masa początkowa (kg)	49	48
Masa przy uboju (kg)	349,3	449
Przyrost dobowy (g)	790	730
Wiek w dniu uboju (dni)	411	583
Zużycie:		
j.o. / 1 kg przyrostu białka og. str. (g)	5,2 595	8,5 945
Wydajność rzeźna (%)	54,44	56,70

Bydło rasy czerwono-białej

Cecha	Mieszańce		Czb
	Piemontese	Blonde d’aquitaine	
Masa przy urodzeniu (kg)	44	38,9	39,9
Masa przy zakończeniu opasu (kg)	437	406,4	411
Przyrost w okresie żywienia pastwiskowego (g)	731	520	742
Średni przyrost w okresie opasu (g)	802	750	758
Zużycie:			
j.o. / 1 kg przyrostu białka og. str. (g)	6,51 763	7,44 927	7,27 923
Wydajność rzeźna ciepła (%)	61,32	61,60	60,21

Bydło rasy czerwono-białej

Tabela 4. Wyniki uboju i wydajności rzeźnej buhajków czerwono-białych z różnym udziałem genów rasy hf (Red), (Ziemiński i Gregorczyk, 2001)

Bydło rasy czerwono-białej

Cecha	Genotyp (% hf) i masa ciała przed ubojem							
	300kg				600kg			
	czb	do 25	50-62,5	>80	czb	do 25	50-62,5	>80
Masa ciała przed ubojem (kg)	303,3	305,2	300,3	301,8	610,7	601,6	614,7	615,5
Masa tuszy (kg)	177,5	177,6	171,9	169,3	353,3	342,4	342,2	341,2
Wydajność rzeźna (%)	58,51	58,19	57,24	56,10	57,86	56,95	56,65	55,43
Masa 5 podstawowych wyrębów w półtuszy	52,5	52,7	51,2	49,5	100,9	96,6	97,9	97,7

Bydło czarno-białe źródłem produkcji wołowiny w Polsce

W ostatnich piętnastu latach pogłowie bydła w Polsce zmniejszyło się prawie dwukrotnie (z około 10 mln szt. w roku 1990 do około 5,4 mln szt. w 2005 roku). W latach tych zmniejszyła się w jeszcze większym stopniu produkcja żywca wołowego (około 1400 tys. ton w 1990 roku do około 450 tys. ton w 2005 roku). Zmalało również spożycie mięsa wołowego przez krajowych konsumentów z około 12 kg w 1990 roku do około 5 kg w 2005 roku. Przyczyną zaistniałych zmian były różnorakie, w tym głównie zmiany ustrojowe (likwidacja państwowych gospodarstw rolnych), przekształcenie rasy czarno-białej w bydło w typie mlecznym oraz teza o możliwości wystąpienia gąbczastego zwyrodnienia mózgu (vCJD) u ludzi po spożyciu mięsa wołowego pochodzącego od bydła chorego na BSE.

W następstwie krzyżowania (w coraz większym zakresie wypierającego) z rasą holendersko-fryzjską oraz poprawy warunków utrzymania krów, w tym głównie żywienia, w ostatnich latach odnotowywany jest stały wysoki postęp produkcyjny w krajowej populacji bydła, wynoszący ponad 110 kg mleka rocznie a w populacji aktywnej ponad 200 kg mleka rocznie. Należy oczekiwać, że istniejąca, od kilku lat, tendencja powiększania liczebności stad i wzrostu wydajności jednostkowej od krowy utrzyma się w latach następnych. W wyniku tego produkcję mleka towarowego zapewni populacja krów licząca 1,8-2,0 mln krów (obecnie około 2,7 mln szt.), utrzymywanych w stadach liczących co najmniej 25-30 krów i zapewniających producentom porównywalny dochód z innymi działami gospodarki.

W Polsce, podobnie jak w większości krajów europejskich, głównym źródłem pozyskiwania cieląt przeznaczonych do opasania są rasy bydła o dwukierunkowym użytkowaniu. Preferencje selekcyjne oraz szeroki zakres krzyżowania z bydem holendersko-fryzjskim prowadzi do coraz większej specjalizacji ras (szczególnie czarno-białej) w kierunku mlecznym, co spowodowało pogorszenie wartości rzeźnej potomstwa. Zmusza to (szczególnie przy jednoczesnym zmniejszaniu się pogłowia krów) do poszukiwania innych źródeł pozyskiwania cieląt do opasania o lepszych parametrach opasowalności i jakościowych mięsa. Należy więc w większym zakresie realizować krzyżowanie towarowe z rasami mięsnymi, a głównie tworzyć stada „mamek” w oparciu o krowy z małym udziałem rasy holendersko-fryzjskiej. Zwolnione przez krowy mleczne pomieszczenia oraz powierzchnie paszowe, szczególnie użytki zielone dają możliwość utrzymywania ponad 1 mln krów w stadach „mamek” (odchów cieląt do około siedmiu miesięcy życia przy krowie).

W strukturze ras bydła użytkowanych w naszym kraju dominuje bydło czarno-białe, stanowiące około 90 % pogłowia. Najwcześniejsze wiadomości o imporcie bydła czarno-białego do Polski pochodzą z 1557 roku. Jednak dopiero działalność w Kongresówce, Małopolsce i Wielkopolsce Kółek Kontroli Obór w 1904 roku można przyjąć za początek zorganizowanej pracy hodowlanej nad tą rasą w Polsce. Wyniki oceny około 30 tys. krów przeprowadzonej w latach 1926/1927 wykazały, że przeciętna wydajność w większych gospodarstwach wynosiła 3019 kg, a w drobnych 2157 kg mleka od krowy. Zniszczenia w czasie II wojny światowej spowodowały zmniejszenie pogłowia bydła o 67 % - szacuje się, że Polska miała w 1945 roku około 3,3 mln szt. bydła.

Na ukształtowanie się typu bydła w okresie powojennym miało wpływ pozostałe na terenach Polski bydło miejscowe oraz przywiezione przez repatriantów ze wschodu i importowane w latach 1946-1950 ze Szwecji, Holandii, Danii oraz Ameryki Północnej. Przeciętna wydajność około 60 tys. krów objętych kontrolą użyteczności wynosiła w tym okresie nieco ponad 3000 kg mleka i taka jednostkowa wielkość produkcji utrzymywała się do 1970 roku, w którym to oceną użyteczności objętych było 631 tys. krów. Ta stosunkowo niska wydajność spowodowana była złą jakością żywienia i utrzymania. Badania Stacji Oceny Bydła w Jastrzębcu wykazały, że przy prawidłowym żywieniu od pierwiastek ze stad państwowych można było uzyskać 3600 kg mleka, a ze stad chłopskich 3300 kg mleka. Krowy rasy czarno-białej charakteryzowały się dobrą płodnością i długim okresem użytkowania w gospodarstwach chłopskich. Była to rasa dobrze wykorzystująca pasze objętościowe i przystosowana do panujących w Polsce warunków przyrodniczych.

Dominował pogląd, że z punktu widzenia wymagań gospodarczych chów bydła użytkowanego mięsno-mlecznie jest właściwy. Za najodpowiedniejsze dla Polski uznano bydło czarno-białe, hodowane w różnych odmianach uwzględniających warunki regionalne (zasobność gleb, udział użytków zielonych, rodzaj uprawianych roślin). Bydło czarno-białe hodowane w tym okresie uważano za szybko rosnące, dobrze umięśnione, mocno zbudowane o dobrze rozwiniętej i wysklepionej klatce piersiowej, niewysoko nożne, o dobrze rozwiniętym przewodzie pokarmowym, doskonale wykorzystujące pasze.

Do 1960 roku, w literaturze krajowej, jest niewiele informacji dotyczących mięsnego użytkowania rasy czarno-białej. Dopiero wyniki doświadczeń nad krzyżowaniem krów ras krajowych z buhajami ras mięsnych pozwoliły na poznanie walorów opasowalności i rzeźnych rasy czarno-białej. Na podstawie wielu badań przeprowadzonych przez Instytut Genetyki i Hodowli Zwierząt PAN w Jastrzębcu, Instytut Zootechniki i Katedry Akademii Rolniczych stwierdzono, że przy opasie cieląt rasy czarno-białej można uzyskiwać przyrosty dobowe masy ciała około 1 kg oraz wydajność rzeźną 60 %. Podobnie wysokie wyniki uzyskano przy opasie młodego bydła. Intensywnie opasane buhajki przrastały w ciągu doby powyżej 1 kg a wydajność rzeźna kształtowała się na poziomie 58-59 %, a przy półintensywnym opasie (głównie na paszach gospodarskich) przyrost dobowy masy ciała wynosił 0,7-0,8 kg a wydajność rzeźna 57-58 %. U mieszańców tej rasy z rasami mięsnymi w pierwszym pokoleniu F₁ nie zawsze udawało się uzyskać tempo wzrostu dorównujące zwierzętom czystorasowym czarno-białym w tych samych warunkach utrzymania i żywienia. Późniejsze badania wykazały również dobrą jakość technologiczną i walory sensoryczne mięsa pochodzącego od opasanych zwierząt czarno-białych.

Przytoczone przesłanki wskazują, że miejsce zwalniające przez zmniejszające się pogłowie krów mlecznych powinny zajmować krowy czarno-białe o stosunkowo małym udziale rasy holendersko-fryzjskiej. Celowym wydaje się, że obok programu hodowli rasy polskiej holendersko-fryzjskiej powinien powstać program hodowli bydła czarno-białego w typie mleczno-mięsnym z większym podkreśleniem cech mięsności. Pozwoliłoby to poprzez wyselekcjonowanie buhajów w tym typie na odtworzenie rasy czarno-białej. Rasa ta mogłaby być hodowana w rejonach o słabszych glebach i znacznym udziale użytków zielonych: na terenie województw Polski północno-wschodniej (warmińsko-mazurskie, podlaskie), wschodniej (lubelskie) oraz centralnej (mazowieckie, świętokrzyskie, łódzkie). Rasa czarno-biała dobrze nadaje się do użytkowania w warunkach rolnictwa zintegrowanego, co pozwala na tworzenie przyjaznego dla człowieka środowiska o niskiej chemizacji rolnictwa.

Przy aktualnie w miarę opłacalnej produkcji żywca wołowego, ten kierunek produkcji pozwoli na dalsze użytkowanie bydła w gospodarstwach, które z różnych przyczyn (np. za małą koncentracją) nie spełniają wymogów stawianych przy produkcji mleka towarowego nie zwiększając jednocześnie ponad kwotowej produkcji mleka. Krowy w stadach bydła czarno-białego powinny spełniać rolę „mamek” odchów do wieku około 7 miesięcy własnego cielęcia i ewentualnie cieląt zakupionych. Wyprodukowane mleko może być wykorzystywane do samo zaopatrzenia ewentualnie przerobu i sprzedaży bezpośredniej w gospodarstwach (sery warogowe, sery dojrzewające, jogurty itp.). Ze względu na prologiczną produkcję mleka wyroby te charakteryzować się będą specyficznymi walorami jakościowymi. Jednak głównym kierunkiem produkcji w stadach bydła czarno-białego powinna być produkcja młodego bydła opasowego, które po uboju spełniałoby wymogi kulinarnego mięsa wołowego.

Należy zatem podjąć działania zmierzające do odtworzenia chowu bydła czarno-białego w typie mleczno-mięsnym oraz stworzyć odrębny program hodowlany dla tej rasy. Koniecznym jest również pilne opracowanie modeli produkcji wołowiny w oparciu o rasę czarno-białą lub jej mieszańce z rasami mięsnymi. Technologie produkcji żywca wołowego w Polsce ulegają w ostatnim okresie zmianom. Zasadniczym celem jest wypracowanie takich systemów opasania, które byłyby dostosowane do lokalnych warunków utrzymania zwierząt oraz zapewniały stabilność produkcji, przy jednoczesnym zachowaniu standardów jakościowych mięsa. Opracowanie modeli produkcji pozwoli na uzyskanie wołowiny kulinarnie o powtarzalnych cechach jakościowych.

Dr hab. Marek Wroński, prof. UWM
Katedra Hodowli Bydła i Oceny Mleka, UWM w Olsztynie

Restytucja ras rodzimych polskiej czerwono białej i polskiej czarno białej podstawą produkcji oryginalnej polskiej wołowiny

www.pzpbm.pl

Polska czarno biała

Polska czerwono biała

